

ภาวะผู้นำกับการจัดการเชิงพุทธ

Leadership in Buddhist Management

นายเอกมงคล เพ็ชรวงษ์

พระครูสุวรรณจันทนิวิฐ

หน่วยวิทยบริการวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร จังหวัดสุพรรณบุรี

บทคัดย่อ

ผู้นำ เป็นบุคคลที่สำคัญในองค์กร มีบทบาทที่ต้องดำเนินไป ภายใต้เงื่อนไขปัจจัยของสภาวะโดยรอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โลกในทุกวันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความรู้ในเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธ” นั้น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง สังคมที่เคยดั่งามของไทยได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันเนื่องมาจากการให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาสังคมในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะการพัฒนาด้านศีลธรรมจึงทำให้สังคมไทยยุคปัจจุบันเกิดปัญหาแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย “ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ” มีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาในการหาทางออกหรือวิธีการแก้ปัญหาเป็นอย่างมากผู้บริหารพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการบริหารงาน โดยนำแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำของพระพุทธศาสนาเป็นทางออกหรือแนวทางในการที่จะนำมาแก้ไขปัญหาก็ได้ มีหลักธรรมจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าหลายหลักธรรมที่สอดคล้องกับการบริหาร เช่น พรหมวิหาร ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ อคติ ๔ สังคหะวัตถุ ๔ และสัพปุริสธรรม ๗ เป็นต้นได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, การจัดการเชิงพุทธ.

"Leaders" are key persons in the organization. Have a role to play. Under the conditions of the surrounding conditions. especially The world today It has changed dramatically. Knowledge in "Buddhist Leadership" is very important. The good old Thai society has been unavoidably affected. This is due to the emphasis on the economy, which is the development of material rather than social development in other areas. In particular, the development of morality, the current Thai society is divided into problems as the "leadership with Buddhist leadership" is necessary to solve the problem of finding a solution or solution is very much. Therefore, it is necessary to apply the principles of Buddhism as a practice in the administration. The concept of leadership of Buddhism as a solution or approach to solve the problem. The principle of the Buddha's enlightenment, many of the principles that correspond to the administration, such as the four virtues of the 10 virtues, the 4 rituals, the 4 ritual objects 4 and the pineapple dharma 7, etc. as well.

Keyword: Leadership, Buddhist Management.

บทนำ

พระพุทธศาสนาในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ภาวะผู้นำผู้บริหารชุมชนและสังคม ประพฤติปฏิบัติตนขาดศีลธรรม ขาดคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างมาก ดังจะพบเห็นได้จากข่าวหนังสือพิมพ์หรือสื่อแขนงอื่นๆ เช่น การทุจริตการซื้อวัสดุจัดซื้อจัดจ้างทุจริตโครงการต่างๆ ทุจริตวัสดุที่ซื้อที่ทำมีแต่ปริมาณไม่มีคุณภาพค้าขายเสฟติดมีทุกหย่อมหญ้า การทำอนาจารไม่ต่างกับเด็กหรือผู้ใหญ่ จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำผู้บริหารครูอาจารย์และ

ผู้ใหญ่ในสังคมไทยจำนวนมากมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรมอาทิการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและกลุ่มของตนอย่างขาดมนุษยธรรมขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์

ในสภาพปัจจุบันที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วความเจริญในด้านวัตถุมีมากขึ้นแต่ความเจริญในด้านศีลธรรมของประชาชนกลับลดลงอย่างน่าเป็นห่วงเกิดปัญหาที่เป็นผลกระทบอย่างรุนแรงในสังคมโดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชนเช่นปัญหายาเสพติด, การพนัน, การเที่ยวกลางคืนตลอดจนพฤติกรรมทางเพศเป็นต้น หากปล่อยทิ้งไว้เป็นเช่นนี้ โดยไม่แก้ไขอาจทำให้ปัญหาต่างๆ ลุกลามใหญ่ขึ้นบั่นทอนความมั่นคง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ ด้านคุณธรรม วัฒนธรรม จริยธรรมต่างๆ กำลังจะเลือนหายไป คนรุ่นใหม่เองส่วนมากต่างก็หลงไปกับการคิด ค่านิยมสมัยใหม่ยกย่องชื่นชมวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นการบริโภควัตถุต่างๆ จนเกิดความสับสน ทำให้ระบบสังคมที่เคยดีงามของไทยได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันเนื่องมาจากการให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาสังคมในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะการพัฒนาด้านศีลธรรมจึงทำให้สังคมไทยยุคปัจจุบันเกิดปัญหาแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่าย “ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ” มีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาในการหาทางออกหรือวิธีการแก้ปัญหาเป็นอย่างมากผู้บริหารพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการบริหารงาน โดยนำแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำของพระพุทธศาสนามาเป็นทางออกหรือแนวทางในการที่จะนำมาแก้ปัญหาได้ มีหลักธรรมจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าหลายหลักธรรมที่สอดคล้องกับการบริหาร เช่น พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ อคติ ๔ สังคหะวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ และสัปปริสธรรม ๗ เป็นต้น

ความหมายและความสำคัญภาวะผู้นำ

คำว่า “ภาวะผู้นำ” (Leadership) หมายถึงความสามารถด้านอิทธิพล ศาสตร์และศิลป์ที่สามารถจูงใจให้ผู้อื่นให้กระทำหรือดำเนินกิจการต่างๆ ของกลุ่มหรือของตนเองให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ผู้นำมีต่อผู้ตามในองค์กร โดยทั่วไปนักวิชาการมักจะถือว่า “ผู้นำ” (Leaders) เป็นตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล (Persons) ส่วน “ภาวะผู้นำ” (Leadership) นั้นเป็นสิ่งที่แสดงออกมา (Actions) จากบุคคลที่เป็นผู้นำอย่างเป็นกระบวนการ ดังนั้นการจะเข้าใจความหมายของ “ผู้นำ” มักจะไม่เป็นปัญหามากนักทั้งนี้เพราะจะรู้ว่าใครเป็นผู้นำนั้นก็มักจะพิจารณาจากตำแหน่ง (Position) ของบุคคลหรือกลุ่ม

บุคคลดังกล่าว คำว่าภาวะผู้นำ (Leadership) จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของผู้นำหรือผู้บริหาร ภาวะผู้นำได้รับความสนใจและได้มีการศึกษามาเป็นเวลานาน ดังนั้นเพื่อเข้าใจคำว่า “ภาวะผู้นำ” ที่ขึ้น มีนักวิชาการหลายท่านที่ให้คำจำกัดความไว้หลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละแง่คิด หรือมุมมองของแต่ละคนดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546 : 25) ได้ให้ความหมายไว้ว่าผู้นำ คือ บุคคลที่จะมา ประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งใจไว้ว่าพากันไป ก็ให้พากันไปด้วยดีนั่น หมายความว่าไปโดยสวัสดิ หรือโดยสวัสดิภาพ ผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุข เป็นต้น แล้วก็บรรลุถึงจุดหมายที่ดีงามโดยถูกต้องตามธรรม หมายความว่า เป็นความจริงความแท้ ความถูกต้อง และได้มาโดยธรรม

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 26) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำคือผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ มีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการหลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำ กันแล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและแม้กระทั่งเป็นหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็น ผู้นำ

พลาโต (Plato) (1973 :134) ให้ความหมายว่า ผู้นำ เป็นบุคคลซึ่งใช้อิทธิพลได้มากในการควบคุมและกระทำการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคม ผู้ได้รับอำนาจจากความมั่นคง สถานภาพด้านครอบครัว ชีววรรณะ ระบบหรือความมีสติปัญญา

ความสำคัญของภาวะผู้นำ

ความสำคัญของภาวะผู้นำคือภาวะผู้นำของผู้นำจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ การพัฒนาองค์การให้ก้าวหน้าควรเริ่มต้นที่การสร้างภาวะผู้นำให้เกิดกับผู้นำผู้บริหารในฐานะเป็นผู้นำองค์การ จะต้องสร้างความร่วมมือร่วมใจกันในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน นั่นคือผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำ (Leader) ผู้นำจะต้องมีความเป็นผู้นำ หรือภาวะผู้นำ (Leadership) ความสำเร็จของการบริหารจัดการในหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นองค์กรเล็กหรือใหญ่ก็สามารถสำเร็จได้ทั้งนั้น ขอเพียงมีปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ และความสำเร็จก็รออยู่ไม่ไกลปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ ผู้นำ ถ้ามีผู้นำที่ดี มีความรู้ ความสามารถ มีทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจนลูกน้องก็ไม่หลงทาง องค์กรก็ไม่ล้มเหลว การทำงานก็เต็มเปี่ยมไปด้วยประสิทธิภาพ การเป็นผู้นำที่ดีได้ต้องอาศัยพรแสวงหาใช้พรสวรรค์ไม่ ต้องอาศัยการแสวงหาความรู้เชิงทฤษฎีและปฏิบัติ พร้อมทั้งประสบการณ์จากผู้ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อความยั่งยืนและเป็นเลิศขององค์กร (กิตติกาญจน์ ปฏิพันธ์, ดร.และสัมฤทธิ์ กางเพ็ง,ดร.,ออนไลน์)

ความหมาย ความสำคัญของคำว่าจัดการ

การจัดการ หมายถึง (Management) “การจัดการ” เป็นคำที่นิยมใช้เกี่ยวกับการทำธุรกิจซึ่งต่างจากคำว่า “การบริหาร” ที่หมายถึงการ ดำเนินงานหรือปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐในบางครั้งอาจใช้คำว่า การบริหารจัดการ สำหรับคำว่าจัดการส่วนใหญ่นิยมใช้ในภาคธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาผลกำไรเป็นหลัก คำว่าจัดการหมายถึง อะไรและมีความสำคัญอย่างไรต่อองค์กรธุรกิจ im2 market มีคำตอบ

การจัดการ หรือ Management หมายถึง กระบวนการทำงานหรือกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลในองค์กร ร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแนวทางที่กำหนดไว้ 5 ขั้นตอนประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม

ความสำคัญของการจัดการ

กระบวนการทำงานหรือการจัดการมีความสำคัญต่อองค์กรธุรกิจ เพราะทุกขั้นตอนมีผลต่อ ความสำเร็จที่จะทำให้เกิดผลกำไรและช่วยให้องค์กรธุรกิจสามารถดำเนินการต่อไปได้ นอกจากนี้กระบวนการจัดการยังเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องรู้จักนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เนื่องจากแต่ละ องค์กรมีปัจจัยความสำเร็จที่แตกต่างกัน

กระบวนการในการจัดการ มี การวางแผน การวางแผนหรือ Planning หมายถึงการพิจารณากำหนดแนวทางการทำงานให้ บรรลุเป้าหมาย โดยเกิดจากการใช้ดุลพินิจคาดการณ์ล่วงหน้าเพื่อเป็นแนวทางการทำงานในอนาคต

การจัดองค์การ การจัดองค์การหรือ Organizing หมายถึง การจัดระเบียบหรือโครงสร้างของการทำงานภายในองค์กรให้เป็นระบบระเบียบและอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จได้เร็วขึ้น **การบังคับบัญชาสั่งการ** หรือ Commanding หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการใช้ความสามารถชักจูงหรือหว่านล้อมผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานตามคำสั่ง จนสามารถทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จได้ **การประสานงาน** หรือ Coordinating หมายถึง การจัดให้ทรัพยากรบุคคลภายในองค์กรทำงานประสานสัมพันธ์สอดคล้องเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อให้การดำเนินงานราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ **การควบคุม** หรือ Controlling หมายถึง กระบวนการทำงานเริ่มตั้งแต่การกำหนดมาตรฐาน การแก้ไขการ

ปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดจนการดำเนินงานตามแผน และการประเมินแผนเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

โดยสรุป การจัดการ (Management) ก็คือกระบวนการต่างๆในการทำให้องค์กรธุรกิจประสบความสำเร็จ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมี 5 ขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การจัดการองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงานและการควบคุม เป็นเครื่องมือสำคัญ โดยมีทักษะของผู้บริหารหรือเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ นั้นเอง

ความสำคัญของผู้นำในทัศนะของพระพุทธเจ้า

พระสูตรชื่อ อัมมิกสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงผู้นำฝ่ายธรรม และฝ่ายอธรรมว่า “สมัยใด ก็ตาม ผู้ปกครองไม่ประพฤติปฏิบัติธรรมข้าราชการก็พลอยไม่ประพฤติปฏิบัติธรรมตามไปด้วย เมื่อข้าราชการไม่ประพฤติปฏิบัติธรรม ผู้มีความรู้ มีทรัพย์ ก็ไม่ประพฤติปฏิบัติธรรมตามไปด้วย ชาวบ้านก็ไม่ประพฤติปฏิบัติธรรมตามไปด้วย” และสรุปในตอนท้ายของพระสูตรว่า คุณนญเจ ตรมานัน อุษ คจจติ ปุงคโว ฯลฯ แปลว่า เมื่อผู้ใดกำลังวุ่นวายข้ามแม่น้ำอยู่โดยตัวหัวใจวุ่นวายไปตรง หรือวุ่นวายไปคด โคที่เหลือกก็จะวุ่นวายไปตรงหรือวุ่นวายไปคดตามไปด้วย ข้อนี้นั้นใดในหมู่มนุษย์ก็เช่นกัน ผู้ได้รับสมมติว่า เป็นผู้ประเสริฐสุด คือผู้นำ ถ้าผู้นำประพฤติธรรม ไม่ต้องกล่าวถึงประชาชน พวกเขาจะยอมทำตามผู้นำหรือหัวหน้าวันยังค่ำ บ้านเมืองจะมีความสงบสุขก็เพราะพระราชามีเป็นหัวหน้านั้น เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม

สพพ ฎฐี ทุกข เสติ ราชชา เจ โหตุ ธมมิโก “ถ้าผู้ปกครองไม่ประพฤติปฏิบัติธรรม ประชาชน ทั้งหมด ก็จะพากันประสบความทุกข์”

สพพ ฎฐี สุข เสติ ราชชา เจ โหตุ ธมมิโก “แต่ถ้าผู้ปกครองประพฤติธรรมแล้วประชาชนทั้งหมดจะยอมพากันอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า” เฉพาะในตอนที่ว่าด้วยผู้ใดข้ามแม่น้ำนั้น

รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นโคลงสี่สุภาพความว่า “ยามผู้ใดข้ามปากนที โคใจไปจึงดี ไปเคี้ยวผู้ใด ล่วงวารี รีบเร่ง ทั้งหมดไปคดเคี้ยว ไต่เต้าตามกัน”

ภาวะผู้นำ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากอำนาจแฝง หรืออำนาจภายในตนของผู้ใดคนนั้นต่างจากอำนาจตำแหน่งหน้าที่ของหัวหน้า ซึ่งเกิดจากอำนาจภายนอก เพราะฉะนั้นอำนาจแฝงหรือ Power จึงเป็นสิ่งที่ถาวรติดตัวผู้นำ มากกว่า Authority ของหัวหน้า เราจะพบว่า คนที่มีภาวะผู้นำสูงสามารถชักจูงให้คนคล้อยตามหรือร่วมเป็นร่วมตายได้อย่างไม่น่าเชื่อ ผู้นำบางคนสามารถนำคนเป็นล้านก้าวล่วงอุปสรรคต่างๆ มากมายเพื่อไปสู่เป้าหมายผู้นำจึงมีความสำคัญต่อการอยู่รอด หรือการล่มสลายขององค์กร สามารถนำพาหมู่ชนไปในทางที่ดีหรือชั่วได้แล้วแต่ผู้นำคนนั้น จะเป็นผู้นำแบบใด แบบปฏิฐาน (Positive Leader) หรือ แบบนิเสธ (Negative Leader) (บุรชัย ศิริมหาสาคร, หน้า 76-80) “ผู้ใดล่องวารี รีบเร่ง ทั้งหมดไปคดเคี้ยว ไต่เต้าตามกัน”

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ภาวะผู้นำ ก็คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549 : 4) “ภาวะผู้นำเชิงพุทธ” ว่าเป็นบุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับการยกย่องให้ขึ้น เป็นหัวหน้า มีความสามารถในการบังคับบัญชาและอาจชักนำผู้ใต้บังคับบัญชา หรือหมู่ชนไปในทางที่ดีหรือชั่วได้ ซึ่งถ้าหากนำไปในทางที่ถูกที่ควรก็จะเป็นผู้นำในทางที่ดี แต่ถ้าหากนำไปในทางที่ไม่ถูกต้องหรือปฏิบัติการณ์อันเป็นปฏิปักษ์ ต่อระเบียบแบบแผนของสังคมก็เรียกว่า ผู้นำไปในทางที่ไม่ดี (พระครูสิริจันทวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), 2549 : 14) แนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งได้แบ่งผู้นำไว้ 2 ประเภท คือ

1) ผู้นำแบบธรรมราชา คือ ผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลายให้อนุบัติด้วยทศพิธราชธรรมเป็นพระราชผู้ทรงธรรม (พระครูสิริจันทวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), 2549 : 26) ลักษณะธรรมราชามีกล่าวไว้ในจักรวตติสูตร อย่างชัดเจน คือ ทรงตั้งอยู่ในธรรมยึดถือธรรมเป็นหลักในการปกครองทำให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2) ผู้นำแบบสมมติเทวราชา คือยกอำนาจสิทธิ์ขาดให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบ ปราปราม เหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบดำเนินการบริหารกิจการมต่างๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อบรรลุจุดหมาย หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นและให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรผู้นำเป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จและความก้าวหน้าและบรรลุผล (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, , 2544 : 31)“ภาวะผู้นำ”ว่าผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงานในองค์กร จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้นปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือถ้าองค์การใดได้ผู้นำที่มีประสิทธิภาพก็จะสามารถสั่งการและใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานตลอดจนทำกิจกรรมต่างๆ ในองค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าองค์การใดได้ผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพก็จะไม่สามารถสั่งการและใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งได้ ข้ำร้ายยังเป็นการทำลายขวัญของผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้นำซึ่งจะเป็นผลทำให้การปฏิบัติงานด้านต่างๆ ในองค์กรประสบความล้มเหลว (วิเชียร วิทย์อุดม, 2548 : 1) การที่บุคคลหนึ่งหรือผู้นำพยายามใช้กำลังสมองกำลังกาย และกำลังใจ เพื่อจูงใจหรือคลอให้ผู้ตามหรือกลุ่มกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้เป็นไปตามความประสงค์ของตน และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการจูงใจหรือคลอใจนั้นจะต้องไม่เป็นการบังคับ ตลอดจนต้องได้รับความยินยอมจากผู้ตามหรือกลุ่มด้วย (สมัย จิตต์หวมด, 2547 : 22) และเป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่นภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของการแลกเปลี่ยนของการปฏิสัมพันธ์ที่มีความสลับซับซ้อนและมีพลวัตอยู่ตลอดเวลา มมององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในกระบวนการภาวะผู้นำได้แก่ ผู้นำ ผู้ตาม บริบทสถานการณ์และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2545 : 17)

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำตามพระสูตรและนักวิชาการ

มนุษย์เป็นเช่นเดียวกับสัตว์ทั้งหลายเป็นส่วนมากที่นิยมอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มพึ่งพิงอาศัยกันและกัน และเมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป จึงต้องมีผู้นำคอยควบคุม กำกับดูแล และเป็นตัวแทนของกลุ่มในการเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ การเลือกเฟ้นหาผู้นำจึงต้องหาผู้ที่มีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากคนทั่วไปลักษณะพิเศษของบุคคลนี้เองที่เรียกว่า ภาวะผู้นำ ในทางพุทธศาสนา คติเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธมีมานานับสมัยพุทธกาลและมีพระสูตรจำนวนมากที่ปรารภเรื่องของความเป็นผู้นำและปรารถธรรมที่เหมาะสมกับผู้นำใน อคคณฺณสูตร (ที.ปา.(ไทย) 11/111-140/83-102) ที่มณินาย ปฏิกรรค พระพุทธเจ้าครั้งอยู่ที่ปราสาทของนางมิลลมาตา เขตกรุงสาวัตถี ตรัสสูตรนี้แก่สามเณร วาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะ ถึงการกำหนดโลกและมนุษย์ ก็เมื่อมวลหมู่มนุษย์กระทำบาปกรรมต่างๆ นาๆ จึงได้ประชุมกันว่าควรมีผู้นำหรือผู้ปกครองที่คอยควบคุมให้สังคมเกิดความมีระเบียบ พระพุทธเจ้าตรัสเล่าว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรึกษาหารือกันว่า ‘ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏการครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏการถือทณหาฐ จักปรากฏทางที่ตีพวกเรารวม (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง’ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่านาคูกว่า นาล้อมไสกกว่า นากะระขามกว่าแล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่ามาเถิดท่านผู้เจริญขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวจงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน จงขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาละให้แก่ท่าน’

สัตว์ผู้หนึ่งรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง วาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอัน มหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้นคำแรกว่า “มหาสมมติ มหาสมมติ” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย

ฉะนั้นคำที่ ๒ ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่านั้นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีดวงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่

มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใจพวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ทั้งหลายผู้ประพฤติกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต มีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายไปแล้วเขาจะเสวยสุข และหากทำแต่ความชั่ว หลังจากตายไปแล้วเขาจะเสวยทุกข์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสรุปในท้ายพระสูตรว่า “ในหมู่มนุษย์ที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทพและมนุษย์”

ใน **กฎพันตสูตร** (ที.สี.ไทย) 9/323-358/125-150) ที่มณีกายสีลขันธวรรค พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์กฏทันตะที่แคว้นมคธ ถึงยุทธศาสตร์ของนักปกครองหรือพระราชาก็จะทำให้บ้านเมืองสงบปราศจากโจรผู้ร้ายว่า ผู้ปกครองควรกระทำสิ่งต่อไปนี้เพื่อหวังความสุขสงบแก่บ้านเมือง และเพื่อการราบโจรผู้ร้ายมิให้ชุกชุมโดยมิต้องคอยแต่ทำการลงโทษผู้กระทำความผิดแต่อย่างใดดังต่อไปนี้ 1) ให้ปันรู้พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้หิวอดอยากในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ 2) ให้ต้นทุนแก่พลเมืองผู้หิวอดอยากในพาณิชย์กรรม 3) ให้อาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งด้วยการทำเช่นนี้ พลเมืองจักชวนช่วยในหน้าที่การงานของตนไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมือง และจักทำให้พระราชามีพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็นไม่มีเสียนนามไม่มีการเบียดเบียนประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกันมีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าไว้ว่า ผู้หวังความสำเร็จในการเป็นผู้นำต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า “อิทธิบาท” ซึ่งหลักอิทธิบาทประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการถือเป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้การปฏิบัติงานอยู่บนฐานแห่งความสำเร็จตามประสงค์เป็นหลักคำสอน ที่เน้นให้การปฏิบัติงานอยู่บนฐานแห่งความสำเร็จตามประสงค์ เป็นหลักคำสอนที่เน้นความสำเร็จของงานเป็นที่ตั้ง ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของผลงาน ความหมายอีกนัยหนึ่งของ หลักอิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องคุณธรรมให้ถึงความสำเร็จ,คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายประกอบด้วย

อิทธิบาท ๔ (ขุ.ชา.เอกก.อ.(ไทย) 3/1/170 -177) คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายซึ่งเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมแก่ความเป็นผู้นำหรือนักปกครองผู้ปรารถนาความสำเร็จในการทำงานมี 4 ประการ ดังนี้ 1) ฉันทะ ความพอใจ คือความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ 3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป 4) วิมังสา ตริตระง คือ หมั่นตริตระงด้วยสิ่งนั้นด้วยเหตุผล

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ มีตัวอย่างปรากฏอยู่ใน วัณณุปชาดก (ขุ.ชา.เอกก.อ.(ไทย) 3/31/170 -177) ว่าด้วยเรื่อง ผู้ไม่เกียจคร้าน ความว่า เมื่อประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถี พระพุทธเจ้าปรารภภิกษุรูปหนึ่งที่ย่อหย่อนต่อการปฏิบัติพระกรรมฐาน จึงได้แสดงชาดกว่าในอดีตกาลเขามีคนเกียจคร้าน ในชาตินี้จึงอย่าเป็นคนเกียจคร้านเลย และพระองค์ได้แสดงชาดกนี้ให้พระภิกษุเหล่านั้นและพระภิกษุทั้งหลายฟัง เนื้อหาของชาดกมีโดยย่อ ดังนี้

แนวคิดของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) แนวความคิดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ตะวันตก ตั้งแต่สมัยกรีกโบราณจนถึงปัจจุบันมีแนวคิดที่มองมนุษย์แตกต่างจากธรรมชาติและมองตนเองว่าเป็นศัตรูกับธรรมชาติ มนุษย์จึงพยายามพิชิตธรรมชาติเพื่อจะให้เป็นนายใหญ่เหนือธรรมชาติและมีความสุขจากการมีสิ่งเสพบริโภคมากที่สุดโดยการเอาธรรมชาติเป็นวัตถุ癖เข้าสู่กระบวนการผลิตอุตสาหกรรม (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549) ในเวลาต่อมา มนุษย์พึงรู้ตัวว่าได้ก่อปัญหาร้ายแรงที่สุดของโลก คือ ปัญหาต่อโลกของธรรมชาติ ได้แก่ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทั้ง

เรื่องมลภาวะและทรัพยากรธรรมชาติร้อยละ 40 จนกลายเป็นปัญหาที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Unsustainable Development) ในปัจจุบันตะวันตกจึงได้เปลี่ยนแนวคิดแบบแข่งขันต่อสู้ ทั้งระหว่างมนุษย์ด้วยกันและระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คือ หันมาอยู่ร่วมด้วยดี ทั้งกับเพื่อนมนุษย์และเพื่อสิ่งแวดล้อมในโลกนี้ จนเกิดจริยธรรมใหม่ขึ้น คือ จริยธรรมสิ่งแวดล้อม

พุทธทาสภิกขุ (2529) คือ “ธรรมิกสังคมนิยม” หรือ “เผด็จการโดยธรรม” ที่ถือว่าการปกครองที่ดีต้องถือ “ประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่” และต้องใช้วิธีเผด็จการโดยธรรมคือ ต้องหาคนดีมีคุณธรรมผู้ปกครองเช่นทศพิธราชธรรมเป็นต้นมาเป็นผู้ปกครอง ระบบประชาธิปไตยหรือระบบปกครองใดๆ ไม่สามารถดีด้วยตัวเองได้ หากไม่มีธรรมะหรือศีลธรรมเป็นรากฐาน ซึ่งการมีธรรมะหรือศีลธรรมเป็นรากฐานก็ปรากฏเป็นจริงได้ด้วยกรณี “คนดี” เป็นผู้ปกครองเท่านั้นความคิดดังกล่าวถูกนำมาตีความ ผิดเข้าใจอย่างแพร่หลาย จนเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในหมู่ชนชั้นกลาง โดยมีผู้นำทางความคิดสำคัญ เช่น อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์, นายแพทย์ประเวศ วะสี นักวิชาการในมหาวิทยาลัย กวี ศิลปิน เอ็นจีโอสายนิยมความโปร่งใส คุณธรรมจริยธรรม การกระจายอำนาจ เป็นปากเป็นเสียงแทนคนเล็กคนน้อยในสังคม แต่ให้ความสำคัญน้อยกว่ากับเสรีภาพทางการเมืองและไม่ยืนหยัดในกระบวนการหรือหลักการและกติกาประชาธิปไตยอย่างมั่นคงผลที่ตามมาคือ ในทศวรรษแห่งความขัดแย้งทางการเมืองที่ผ่านมา ได้เกิดกระแสการอ้างความคิดการเมืองเชิงศีลธรรมสนับสนุนการต่อสู้ทางการเมืองที่ยึดอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมอย่างเข้มข้น จนนำมาสู่รัฐประหาร 2549 และ 2557 และให้กำเนิดร่างรัฐธรรมนูญ 2560 อันเป็นการสถาปนา “ระบอบอภิชนาธิปไตย” ที่ให้อำนาจการปกครองโดยกลุ่มอภิชนคนดี เข้มแข็งขึ้นอย่างท้าทายต่อกระแสการตื่นขึ้นของประชาชนฝ่ายข้างมากที่เรียกร้องเสรีภาพและประชาธิปไตยแน่นอนว่ากระบวนการบริหารจัดการอำนาจรัฐของเครือข่ายอภิชน ที่นำมาสู่การสถาปนาระบอบอภิชนาธิปไตยผ่านร่างรัฐธรรมนูญ ที่กำลังวิพากษ์วิจารณ์กันมากขณะนี้ ย่อมมีปัจจัยเชิงความคิดกลุ่มอำนาจผลประโยชน์และเงื่อนไขอื่นๆ

บุคคลตัวอย่างที่เป็นปราชญ์เป็นภาวะผู้นำยุคปัจจุบันที่เป็นที่ยอมรับจากองค์กร (UNESCO Prize) รางวัลยูเนสโก (UNESCO Prize) เป็นกลุ่มหนึ่งของรางวัลซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก เพราะมีกฎกติกาและกระบวนการพิจารณาตัดสินรางวัลที่ชัดเจน และเป็นรางวัลที่มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อเนื่อง ทั้งต่อบุคคลหรือองค์กรที่ได้รับรางวัลและประเทศรางวัลยูเนสโก มีหลายรางวัล แบ่งเป็นกลุ่มสาขารางวัลใหญ่ ๆ 5 สาขา คือ

- 1) การศึกษา (Education)
- 2) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science)
- 3) สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (Social and Human Sciences)
- 4) วัฒนธรรม (Culture)
- 5) การสื่อสารและข้อมูลข่าวสาร (Communication and Information)

โดยที่ในแต่ละสาขาก็มีแบ่งย่อยเป็นสาขาเฉพาะลงไปอีกเช่นสาขาวิทยาศาสตร์ก็มีรางวัลแยกย่อยลงไปอีกเป็นรางวัลวิทยาศาสตร์ยูเนสโก(UNESCO Science Prize) รางวัลคาลิงกา (Kalinga) ฯลฯ สาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ก็มีรางวัลแยกย่อยลงไปอีก เป็นรางวัลยูเนสโกสำหรับการศึกษาสิทธิแห่งมนุษยชน(UNESCO Prize for Human Rights Education) รางวัลสำหรับสันติศึกษา (UNESCO Prize for Peace Education) **องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ(United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือยูเนสโก (UNESCO)** เป็นทบวงการชำนัญพิเศษของสหประชาชาติก่อตั้งโดยได้มีการลงนามในธรรมนูญขององค์การ เมื่อวันที่ 16 พ.ศ. 2548 ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การยูเนสโกเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2549 นับเป็นประเทศสมาชิกลำดับที่ 49 และคณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้ง

คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (National Commission for UNESCO) เพื่อให้เป็นไปตามกฎบัตรของยูเนสโก โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธาน, ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นรองประธาน, และ รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (ฝ่ายการต่างประเทศ) เป็นเลขาธิการรายนาม 20 บุคคลสำคัญของไทยที่ได้รับการยกย่องจาก UNESCO ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก

1. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นคนไทยพระองค์แรกที่ได้รับเกียรติจากยูเนสโกประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก เนื่องในโอกาสฉลองวันประสูติครบ 100 พรรษา เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2505

2. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงได้รับการยกย่อง เนื่องในโอกาสฉลองวันประสูติครบ 100 พรรษา เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2506

3. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 2 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงได้รับการยกย่องจากยูเนสโก เป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาวรรณกรรม เนื่องในโอกาสฉลองวันพระราชสมภพครบ 200 พรรษา

4. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชริน ทราบรมราชินีนาถ ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญา “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” ยูเนสโกยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านวัฒนธรรม เนื่องในโอกาสฉลองวันพระราชสมภพครบ 100 พรรษาเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2524

5. สุนทรภู่ กวีเอกครั้งรัชกาลที่ ๒ ยูเนสโกได้ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านวรรณกรรม เนื่องในโอกาสฉลองวันเกิดครบ 200 ปี เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2559 นับเป็นสามัญชนคนแรกที่ได้รับเกียรตินี้

6. ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน (ยง เสถียรโกเศศ) นักปราชญ์และนักวัฒนธรรมสำคัญของไทย ยูเนสโกประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก

7. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเป็นพระสงฆ์รูปแรกที่ได้รับการถวายพระเกียรติจากยูเนสโก ประกาศให้เป็นบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก เนื่องใน ทรงแตกฉานในภาษาบาลี พระนิพนธ์ที่แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในภาษาบาลีคือ พระนิพนธ์เรื่อง “สุคตวิทถิวิธาน” ซึ่งทรงนิพนธ์เป็นภาษาบาลี นอกจากนี้ยังได้ทรงนิพนธ์เรื่องเบ็ดเตล็ดอื่นๆ เป็นภาษาบาลีอีกหลายเรื่อง

8. พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครานุรักษ์ปวงศักระพันธ์ เป็นคนไทยที่ยูเนสโกยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก

9. สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงได้รับการถวายพระสมัญญา “พระบิดาแห่งการแพทย์ไทย” เมื่อปี 2535

10. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปียูเนสโก

11. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ประยุกต์ : การพัฒนามนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม

12. ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐมนูธรรม ยูเนสโกประกาศให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านส่งเสริมสันติภาพ เสรีภาพ และประชาธิปไตย

13. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญา “พระปิยมหาราช” ทรงได้รับการยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ การพัฒนาสังคม

14. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษา วัฒนธรรม (วรรณคดี) และการสื่อสาร เนื่องในโอกาสฉลองวันเกิดครบ 100 ปี

15. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญาว่า “พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย” ทรงได้รับการยกย่องจากยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษาวัฒนธรรม สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์และสื่อสารมวลชน

16. นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือนามปากกาว่า “ศรีบูรพา” นักเขียนนักประพันธ์ นักหนังสือพิมพ์มีชื่อของไทย

17. ท่านพุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์) ได้รับการยกย่องจากยูเนสโก ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมและสันติภาพ

18. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท เป็นคนไทยที่ได้รับการยกย่องจากยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้าน วรรณกรรม การศึกษา การแพทย์ การสาธารณสุข และการต่างประเทศ

19. ครูเอื้อ สุนทรสนาน ได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาวัฒนธรรม ดนตรีไทยสากล เนื่องในโอกาสครบรอบชาตกาล 100 ปี

20. พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้รับการยกย่องจากยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์และสื่อสารมวลชน เนื่องในโอกาสครบรอบชาตกาล 100 ปี ในวันที่ 20 เมษายน 2554

21. พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) นามเดิม ประยุทธ์ อารยางกูร ฉายา ปยุตโต หรือที่รู้จักกันดีทั่วไปในนามปากกา “ป.อ. ปยุตโต” เป็นพระนักวิชาการนักคิดนักเขียนผลงานทางพระพุทธศาสนารุ่นใหม่ มีผลงานทางวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ผลงานของท่านที่เป็นที่รู้จัก เช่น พุทธธรรม เป็นต้นท่านได้รับการยกย่องจากทั้งในและต่างประเทศเป็นอย่างมาก ด้วยผลงานของท่านทำให้ท่านได้รับรางวัลและดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบันทั้งในและนอกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ท่านเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education) นอกจากนี้ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ที่ท่านได้รับรวมมีมากกว่า 15 สถาบัน ซึ่งนับว่า ท่านเป็นพระภิกษุสงฆ์ไทยที่ได้รับการยกย่องให้ได้รับดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์มากที่สุดในปัจจุบัน

ภาวะผู้นำกับการจัดการเชิงพุทธ(หลักธรรม) และยังได้นำหลักธรรมต่างๆ มาเป็นแนวทางเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางการจัดการทางพระพุทธศาสนาทางด้านศีลธรรมจริยธรรมประกอบด้วย อาทิ เช่น ปาปณิกธรรม 3, อคติ 4 , พรหมวิหาร 4 , ศีล 5, ทศพิธราชธรรม 10, สัปปุริสธรรม 7 หลักธรรมทั้ง 6 หมวดนี้ ผู้นำได้นำมาบริหารจัดการพระพุทธศาสนาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณของการบริหารจัดการจัดการพระพุทธศาสนาให้มีรายละเอียดดังนี้

1) **ปาปณิกธรรม 3** หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหาร ที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ มีแสดงในทศปิฎกสูตรว่าด้วย พ้อคำผู้หวังความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในบุญในโภคทรัพย์ คือ เป็นผู้มีความสามารถในการจัดการกิจการของตน หรือดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยองค์ 3 ประการ คือ(1) จักขุมา มีตาดี คือรู้จักในสินค้าว่าซื้อมาเท่านั้นขายไปอย่างนี้ก็มีมูลค่าประมาณนี้มีกำไรเท่านี้เป็นผู้มีปัญญามองการณ์ไกลเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ (2) วิจฺจโร มีธุรกิจดี คือฉลาดในการซื้อและขายสินค้าได้เป็นผู้จัดระเบียบได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (3) นิสสยสัมปन्नโน เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย คือมีผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี (อง.ตัก. (ไทย) 20/20/163)

2) **อคติ 4** หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้ผู้นำหรือผู้ปกครองที่จะต้องละเว้นอคติทั้ง 4 ให้ได้ เพราะเป็นทางประพฤติที่ผิด เป็นหายนะธรรมในสังคมอย่างยิ่ง อคติ แปลว่าฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติผิด ความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียง มี 4 อย่าง คือ (1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบเพราะพอใจ หรือเพราะรักในผู้นั้นจึงทำให้ผู้นั้น ได้ดีเป็นคนเด่นในสังคม (2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะยังไม่ชอบหน้าไม่พอใจผู้นั้นแม้เขาทำดีเพียงใดความดีก็ไม่ปรากฏ (3) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลาไม่รู้จักความจริงไม่เห็นความดีของเขามากเห็นผิดพลาดได้ (4) ภยากติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว อาจจะกลัวเพราะเขามีเงินทองมีอำนาจ มีญาติพี่น้องกว้างขวางในสังคม

3) **พรหมวิหารธรรม** หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจ อันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหารที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี 4 ประการ ดังนี้ (1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี ต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข (2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ฝ่าไฟในอันจะปลดปล่อยบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย (3) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือปกครองประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ก็รู้สึกชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น (๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ไม่เข้าเติมเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม คือการกระทำของเขาเอง ว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้น อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ (ที.ม. (ไทย) 10/261/194)

4) **ศีล 5** (ที.ปา. (ไทย) 11/315/302-303) หลักธรรมข้อนี้ ต้องการให้มีผู้นำมีมาตรฐานแห่งความเป็นคนหรือเป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบเพราะผู้ที่จะเป็นผู้นำต้องมีความพร้อมทางด้านจิตใจเป็นเบื้องต้น ศีล 5 ประกอบไปด้วย (1) การไม่ฆ่าสัตว์ เพื่อให้ผู้นำนับถือใจที่อ่อนโยนมองเห็นความสำคัญของชีวิตผู้อื่นกับชีวิตของตนเสมอกันหลักธรรมข้อนี้ยังสื่อถึงการเคารพในสิทธิของผู้อื่นด้วย (2) ไม่ลักทรัพย์ เมื่อผู้นำไม่คดโกงการพัฒนางองค์กรต่าง ๆ ก็ย่อมมีความเจริญก้าวหน้า และที่สำคัญการประพฤติตัวดังกล่าวยังเป็นตัวอย่างให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งหลายด้วย (3) ไม่ประพฤติผิดในกาม ธรรมข้อนี้เป็นการป้องกันปัญหาทางด้านสังคมในหลาย ๆ ด้านที่จะตามมาผู้นำควรประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี (4) ไม่พูดเท็จ ซึ่งรวมถึงการไม่พูดคำไม่จริง คำหยาบ คำส่อเสียด คำเพ้อเจ้อ ซึ่งทำให้ผู้นำทั้งหลายเป็นคนมีสัจจะในคำพูด (5) ไม่เสพของมีนเมา ที่จะเป้นต้นเหตุไม่ให้หลงลืมสติได้ผู้นำทำอะไร จะเป็นเหตุผลที่ผู้ตามก็ทำอย่างนั้น เช่นผู้นำยุคมกาลานาไทยก็จะมีการส่งเสริมให้คนไทยสวมหมวกตามอย่างตะวันตก เป็นต้น (พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ธิธมโม), 2552 : 159)

5) **ทศพิธราชธรรม 10** หลักธรรมที่เป็นคุณธรรมประจำจิตใจของพระราชา และผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐหรือประเทศชาติ รวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคม มีอยู่ 10 ประการ คือ (1) ทาน การให้ปันการช่วยเหลือเกื้อกูลอนุเคราะห์ให้ผู้ใต้ปกครองของตนให้มีการดำรงชีวิตที่ดี ไม่ทอดยาวรวมถึงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงการเผื่อแผ่แบ่งปันแก่บุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคมอีกด้วย (2) ศีล การประพฤติปฏิบัติตนให้ดีงามประกอบด้วยความสุจริตทางกายวาจาและใจให้ตั้งงาม เรียบร้อย ถูกต้องตามกฎหมายวินัยของสังคมเพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง (3) ปริจาคะ การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขของส่วนรวม ยอมเสียสละความสุขส่วนตนเข้าไปรับภาระหน้าที่ดำเนินงาน เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหมู่คณะหรือประเทศชาติ ข้อนี้เป็นการมุ่งถึงความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวนั่นเอง (4) อาชวะ ความซื่อตรง การกระทำในสิ่งที่เป็นภาระหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรง จริใจต่อประชาชน หลักธรรมนี้มุ่งถึงความซื่อตรงต่อตนเองและบุคคลอื่น ตลอดถึงหน้าที่การทำงานด้วยความสุจริตจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่หลอกลวงประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง มีความจงรักภักดีต่อสถาบันและประเทศชาติ (5) มัทวะ ความอ่อนโยน การ

ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ อ่อนโยน ไม่ถือตัว เย่อหยิ่ง มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม พร้อมทั้งจะรับฟังคำแนะนำ ตักเตือนจากผู้อื่น อันจะส่งผลให้ได้รับความจงรักภักดีจากประชาชนและผู้ใต้บังคับบัญชา (6) ตปะ ความทรงไว้ซึ่งอำนาจ เดช หรือธรรมอยู่ในตัว ที่คอยกำกับยับยั้งจิตใจไม่ปล่อยให้ความชั่วอกุศลกำเริบ เป็นอำนาจที่ปราบจิตใจของผู้ปกครอง ให้ดำรงอยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่หลงใหลหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ จนหลงลืมความมุ่งมั่นในการกระทำการกิจของตนให้สมบูรณ์ (7) อักโกธะ ความไม่ถือโกรธ ความมีเมตตาธรรมประจักษ์ใจ กระทำกิจต่าง ๆ โดยยึดหลักเหตุผลเพื่อระงับความโกรธ ความขุ่นเคือง มีความรักปรารถนาดีต่อประชาชนหรือ ผู้ใต้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ (8) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ไม่บีบบังคับ กดขี่ข่มเหง ให้ประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตนได้รับความเดือดร้อน โดยปราศจากเหตุผล ตลอดถึงการบริหารกิจการ ต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม เช่น ไม่เก็บภาษีขูดรีด ไม่ใช้แรงงานจนเกินไป ไม่หลงระเหิรในอำนาจจนขาดความเมตตากรุณาในทางกลับกันจะต้องมีความกรุณาช่วยเหลือให้ประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ความทุกข์เข็ญ (9) ขันติ ความอดทน อดกลั้น รู้จักข่มใจตนเอง ไม่ท้อแท้ เหนื่อยหน่ายกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่มากระทบกระทั่งกับการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ของตน มีสติคอยควบคุมจิตใจให้คงที่อยู่ตามปกติ ไม่ให้กำเริบอ่อนไหวในเมื่อเผชิญกับปัญหา แม้จะหนักหนาขนาดไหนก็ต้องอดทนเพื่อให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี หลักธรรมข้อนี้เป็นการแสดงออกถึงความเข้มแข็งกล้าหาญและอดทน ต่อทุกสถานการณ์ (10) อวิโรธนะ คือ ความไม่ผิดไปจากธรรม ความไม่คลาดเคลื่อนจากธรรมมีการวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม ไม่มีความหวั่นไหวไปตามลาภสักการะและถ้อยคำดีหรือร้าย มีความเที่ยงธรรมและรักษาระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนประเพณีอันดีงามไว้ มั่นคงในยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม

6) สัปปริสธรรม 7 แปลว่า ธรรมะของคนดี หมายความว่า ผู้ใดมีธรรมเหล่านี้แล้ว ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นคนดี ที่พระพุทธศาสนายกย่อง มีได้เป็นคนมกมาย แต่เป็นคนฉลาดมีเหตุผล รู้จักใช้ความคิด วางตัวได้ดีและมีมนุษยสัมพันธ์เหมาะสมเรียกว่า สัปปริสธรรม 7 ประการ คือ (1) ธัมมัญญตา (รู้หลักและรู้จักเหตุ) คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตน เข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติกิจหน้าที่ และการดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจในสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่าตำแหน่งฐานะ อาชีพการงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการจะต้องทำอย่างไร จึงจะเป็นเหตุ ให้บรรลุถึงผลสำเร็จ ที่เป็นไปตามหน้าที่ และความรับผิดชอบนั้น ๆ (2) อัตถัญญตา (รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล) คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอย่างนั้น ๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไรหรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่มีหน้าที่ตำแหน่งฐานะ การงานอย่างนั้น เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายของคตินิยมและประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต (3) อัตตัญญตา (รู้จักตน) คือรู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภครู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอน และการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ (4) มัตถัญญตา (รู้จักประมาณ) คือรู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภครู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอน และการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ (5) กาลัญญตา (รู้จักกาล) คือรู้การเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงานปฏิบัติงานปฏิบัติกรต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้เหมาะสมเวลา ให้ถูกเวลา เป็นต้น(6) ปริสัณญตา (รู้จักชุมชน) คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ประชุมชนและชุมชน รู้กาลอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำ กิริยาอย่างนี้ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการเป็นต้น (7) บุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล) คือ รู้จัก และเข้าใจ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัยความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อน

อย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยคิดว่าควรจะคบหรือไม่ได้คิดอะไรจะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เป็นต้น (ที.ปา. (ไทย) 11/330/333)

สรุปว่า

ภาวะผู้นำ เป็นความสามารถด้านอิทธิพลต่อบุคคลในกลุ่มเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ใช้กระบวนการสั่งการ การมีอิทธิพลต่อผู้อื่น การมีปฏิสัมพันธ์ โดยถ่ายทอดแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าภาวะผู้นำเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่หยุดนิ่งของกระบวนการ ๓ อย่าง ที่มีความเกี่ยวเนื่องและมีอิทธิพลต่อกัน ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) ผู้ตาม (Follows) และสถานการณ์ (Situations) อันนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ความสามารถพื้นฐานเกี่ยวกับ ความรู้ ทักษะ และทักษะเฉพาะพฤติกรรม เพื่อสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ที่ผู้นำต้องเผชิญ ประกอบด้วย การรู้จักตนและการประเมินตนเอง (Self awareness and self evaluation skills) ได้แก่ ความกระตือรือร้น การไม่หยุดนิ่ง การมีทิศทางของตนเอง วิสัยทัศน์ ความยืดหยุ่น การคิดสร้างสรรค์และความรับผิดชอบในงานของตนเอง การพูดและการสื่อสาร (Communication) พฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสม (Assertiveness) เทคนิคการบริหารเวลา (Time management) การประสานความร่วมมือ (Collaboration) การใช้กระบวนการวิจัยการเผยแพร่ข้อมูล การแก้ปัญหาและการตัดสินใจการเปลี่ยนแปลงการเป็นตัวแทน (Representation) การเป็นแบบอย่าง (Role model) ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่ผู้นำหรือที่มีภาวะผู้นำ เป็นผู้ชักนำ จูงใจ ชี้นำ ใช้อิทธิพลหรืออำนาจที่มีอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้หรือกระตุ้นให้หรือชี้นำให้เพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้ยินดี เต็มใจ พร้อมใจ ยินดีในการกระทำการ ให้มีความกระตือรือร้นหรือร่วมดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้นำต้องการหรือตามที่ผู้นำต้องการให้มีพฤติกรรมไปในทิศทางที่เขาชักนำในการทำงานหรือดำเนินกิจกรรมที่ผู้นำนั้นรับผิดชอบหรือตามที่ผู้นำนั้นต้องการ ซึ่งสิ่งที่ผู้นำในโรงเรียนในอนาคต ควรเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาภาวะผู้นำ อย่างน้อยน่าจะประกอบด้วยสิ่งสำคัญเหล่านี้ 1) ความสามารถเชิงวิสัยทัศน์ การวางแผนและการกำหนดเป้าหมายขององค์กร 2) ความสามารถในการทำงานแบบมีส่วนร่วม 3) ความสามารถในการสื่อสารแบบมีประสิทธิภาพ 4) ความสามารถในการสร้างทีมงาน 5) ความสามารถในการจัดการกับปัญหาและยังได้นำหลักธรรมต่าง ๆ มาเป็นแนวทางเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางการจัดการพระพุทธศาสนาทางด้านศีลธรรมจริยธรรมประกอบด้วย 1. ปาปนิกรรม 2. อคติ 3. พรหมวิหาร 4. ศีล 5. ทศพิธราชธรรม 6. สัปปุริสธรรม หลักธรรมทั้ง ๖ หมวดนี้ผู้นำได้นำมาบริหารจัดการพระพุทธศาสนาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณของการบริหารจัดการจัดการพระพุทธศาสนาต่อไป

บรรณานุกรม

- กิติ ตยัคคานนท์. (๒๕๓๐). **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เชษฐ์การพิมพ์.
- กิตติ์กาญจน์ ปฏิพันธ์, ดร.และสัมฤทธิ์ กางเพ็ง,ดร., **ผู้นำและภาวะผู้นำ**, ออนไลน์. แหล่งที่มา : http://kit.kvc.ac.th/2012MJR/Leadership_kit.pdf. ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**, กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2545). **ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือโลก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (2541). **บทวิเคราะห์ความหมายจริยธรรม**, กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**, พิมพ์พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๙, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 4 “ศาสตร์พระราชากับการสร้างสังคมอุดมปัญญาในยุคไทยแลนด์ 4.0”

วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2561 ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ธีธมฺโม), (2552). รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มนตรี ธีธธรรมพิพัฒน์. (2540).จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่ง

ประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, (2543) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. มปท ,

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2537). ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิรัตน์เอดดูเคชั่น จำกัด.

Plato, The Republic.tr.Paul Shorey, (New Jersey: Princeto University Press, 1973.